

**Р.Ю. МАМОНОВА¹, Н.О. ОЛЕКСІЙЧЕНКО²,
Л.І. ПАРХОМЕНКО¹, С.І. СЛЮСАР²**

¹ Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

² Національний університет біоресурсів і природокористування України
Україна, 03041 м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15

ВИДИ РОДУ СНІЖНОЯГІДНИК (SYMPHORICARPOS DUHAMEL) У БОТАНІЧНИХ САДАХ КИЄВА

*Наведено результати інтродукції представників роду сніжноягідник (*Symphoricarpos Duhamel*) у дендрологічних колекціях трьох ботанічних садів Києва. Проведено оцінку загального стану рослин за показниками їхнього росту та стійкості. Рекомендовано декоративні форми сніжноягідників для поповнення ботанічних колекцій та широкій культурі в Україні.*

Ключові слова: *Symphoricarpos*, таксономічний склад, інтродукція, зимостійкість, посухостійкість, плодоношення, декоративність.

Інтенсивна інтродукція багатьох видів деревних рослин та їхніх декоративних культуриварів зумовлена необхідністю поліпшення рекомендованого асортименту господарсько-цінних рослин для озеленення населених пунктів, використання у лісовому господарстві, плантаційного вирощування тощо.

Питання оцінки, добору, мобілізації та широкого використання значної кількості видів рослин, попередньо випробуваних у ботанічних садах України, залишається актуальним, як і питання первинного випробування тих декоративних форм, що вже є популярними в інших країнах світу.

До перспективних, але поки що малопоширених в Україні кущових рослин належить значна частина представників роду сніжноягідник (*Symphoricarpos Duhamel*). За А. Редером (A. Rehder, 1949), рід налічує 15 північноамериканських та 1 східноазійський вид [13]. За Г. Крюссманном (Krüssmann, 1978), 18 видів роду поширені в Північній Америці та 1 вид — на заході Китаю [12].

Ареали інтродукованих до умов Києва представників роду розташовані на території Північної та Центральної Америки [8, 9].

За системою магнолієфітів А.Л. Тахтаджяна [11], рід Сніжноягідник входить до складу родини Жимолостеві (Caprifoliaceae Juss.), порядку Черсакоцвіті (Dipsacales), надпорядку Деренові (Cornanae), підкласу Розиди (Rosidae), класу Дводольні (Magnoliopsida), відділу Квіткові (Magnoliophyta).

Видовий та формовий склад представників роду *Symphoricarpos*, випробуваних в умовах різних кліматичних зон України, найповніше відображений у праці М.А. Кохна, О.М. Курдюка [6].

Відомості щодо поширення та біологічних особливостей окремих видів роду в різних умовах зростання, зібрані під час експедиційних досліджень, наведено у працях відділу дендрології та паркознавства Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України [4].

За даними літератури, у ботанічних колекціях Правобережного Лісостепу України трапляються такі види роду: сніжноягідник білий (*Symphoricarpos albus* (L.) S.F. Blake), с. м'який (*S. mollis* Nutt.), с. вечірній (*S. hesperius* G.N.Jones), с. гірський (*S. oreophilus* A. Gray), с. Доренбоза (*S. ×dorenbosii* Krüssm.), с. західний (*S. occidentalis* Hook.), с. округлий (*S. orbiculatus* Moench),

с. прирічковий (*S. rivularis* Suksd.), с. Шено (*S. ×chenaultii* Rehder), с. Шено 'Хенкок' (*S. ×chenaultii* 'Hancock') [3–7]. Зазначені види, гібриди та декоративні культивари в багатьох випадках виявилися стійкими до несприятливих факторів навколишнього середовища та цінними декоративними рослинами.

Дослідження проведено у 2010–2011 рр. у ботанічних садах Києва: Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС), Ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка (БС КНУ), Ботанічному саду Національного університету біоресурсів і природокористування України (БС НУБіП України).

Мета дослідження — уточнити таксономічний склад роду *Symphoricarpos* на колекційних ділянках ботанічних садів, вивчити кількісну структуру колекцій, оцінити загальний стан рослин, визначити перспективи подальших інтродукційних досліджень та відбору дослідних рослин для декоративних насаджень.

Завдання дослідження: виявити рослини роду *Symphoricarpos* на колекційних ділянках, проаналізувати ботанічні описи представників роду до рівня культивару (різновиду), встановити фактичну кількість, вік рослин, провести біометричні вимірювання та оцінити загальний стан, показники життєздатності (розвиток надземної частини, рясність плодоношення) та екологічної стійкості (зимостійкість, посухостійкість).

Об'єктом досліджень були інтродуковані до ботанічних садів м. Києва представники роду *Symphoricarpos*, предметом — показники їхньої життєздатності та екологічної стійкості.

Дослідження проводили методом маршрутного обстеження насаджень. Для уточнення видів та форм використовували літературні джерела, а також матеріали попередніх інвентаризацій колекцій.

Рясність плодоношення визначали за 6-бальною шкалою візуальної оцінки В.Г. Каппера (1930) у модифікації О.А. Калініченка

[2], фактичну (польову) зимостійкість — за 5-бальною шкалою обмерзання М.К. Вехова [1, 2], фактичну посухостійкість — за 6-бальною шкалою С.С. П'ятницького [1, 10].

За результатами проведених обстежень встановлено, що в колекційних насадженнях ботанічних садів Києва зростають 7 видів (*S. hesperius*, *S. albus*, *S. occidentalis*, *S. oreophilus*, *S. orbiculatus*, *S. rivularis*, *S. mollis*), 2 гібриди (*S. ×doorenbosii*, *S. ×chenaultii*) та 1 культивар (*S. ×chenaultii* 'Hancock'). Вік рослин становить від 7 до 62 років (таблиця).

В умовах Києва цвітіння та плодоношення відзначено в усіх видів, гібридів і форм сніжноягідників та залежить переважно від мікрокліматичних умов на ділянках, особливостей розташування рослин та догляду за ними.

Рівень зимостійкості та посухостійкості сніжноягідників, за результатами проведених обстежень, високий і добрий. Загальний стан і декоративність окремих рослин незадовільні, що свідчить про необхідність забезпечення відповідного догляду та поліпшення загального стану ділянок.

Отже, за показниками життєздатності та екологічної стійкості рослин (розвитком надземної частини, рясністю плодоношення, рівнем зимо- і посухостійкості) найкращими є такі представники роду: *S. albus*, *S. hesperius*, *S. occidentalis*, *S. oreophilus*, *S. orbiculatus*, *S. mollis*, *S. ×chenaultii* 'Hancock', *S. ×doorenbosii*. Найменш вдалими виявилось випробування виду *S. rivularis* і гібриду *S. ×chenaultii*.

Результати первинного випробування видів та форм сніжноягідників не можна вважати остаточними, оскільки була здійснена первинна інтродукція лише окремих рослин. Для поліпшення структури існуючих колекцій, проведення селекційної роботи тощо ми вважаємо за доцільне провести повторну інтродукцію сніжноягідників з різних місць природного та культурного ареалів. Результати первинної інтродукції декоративних культиварів у ботанічних садах Києва свідчать про перспективність збагачення існуючих колекцій сніжноягідників за рахунок їхнього формового різно-

**Представники роду *Symphoricarpos Duhamel* у ботанічних садах Києва
(за даними інвентаризації колекцій у 2010–2011 рр.)**

Вид, гібрид, культивар	Кількість рослин на ділянці / вік, роки	Середня висота, м	Середній діаметр крони, м	Розміри групи, м	Плодо- ношення, бали	Зимо- стійкість, бали	Посухо- стійкість, бали
НБС							
<i>Ділянка 1</i>							
<i>S. hesperius</i>	32/15	1,6	–	1,8×33,0		4	5
<i>S. albus</i>	17/15	1,2	–	1,8×33,0		4	5
<i>Ділянка 2</i>							
<i>S. occidentalis</i>	9/50	0,7	–	4,0×2,5		3	5
<i>Ділянка 3</i>							
<i>S. ×doorenbosii</i>	1/38	1,5	2,2	–		3	5
<i>Ділянка 4</i>							
<i>S. oreophilus</i>	8/38	1,7	–	6,5×4,0		4	5
<i>Ділянка 5</i>							
<i>S. orbiculatus</i>	11/38	1,8	–	5,0×5,0		4	5
<i>Ділянка 6</i>							
<i>S. ×chenaultii</i>	6/38	1,2	–	6,5×2,5		3	5
<i>Ділянка 7</i>							
<i>S. rivularis</i>	2/38	1,6	1,5	–		3	5
<i>Ділянка 8</i>							
<i>S. albus</i>	1/40	2,1	2,5	–		3	5
<i>Ділянка 9</i>							
<i>S. occidentalis</i>	3/38	1,1	–	2,0×4,0		4	5
БС КНУ							
<i>Ділянка 1</i>							
<i>S. occidentalis</i>	44/14	1,2	1,6	6,5×8,0		4	5
<i>S. albus</i>	45/18	1,7	1,7	8,0×7,0		3	5
<i>Ділянка 2</i>							
<i>S. albus</i>	45/18	1,7	1,7	8,0×7,0		3	5
<i>Ділянка 3</i>							
<i>S. albus</i>	64/30	2,1	1,7	15,0×7,0		3	5
<i>Ділянка 4</i>							
<i>S. hesperius</i>	28/4	0,9	1,0	2,0×1,7		3	4
<i>Ділянка 5</i>							
<i>S. ×chenaultii</i> 'Hancock'	10/6	0,4	0,5	6,0×0,5		3	5
<i>Ділянка 6</i>							
<i>S. ×chenaultii</i> 'Hancock'	10/27	0,4	–	4,0×3,0	3	3	5
БС НУБіП України							
<i>Ділянка 1</i>							
<i>S. albus</i>	22/44	1,3	–	9,0×1,5	4	4	5
<i>Ділянка 2</i>							
<i>S. mollis</i>	16/44	0,9	–	6,0×1,2	4	4	5
<i>Ділянка 3</i>							
<i>S. albus</i>	40/33	1,8	–	9,0×8,0	4	4	5
<i>Ділянка 4</i>							
<i>S. albus</i>	5/61	1,2	–	2,0×3,0	3	4	5
<i>Ділянка 5</i>							
<i>S. albus</i>	8/61	1,5	–	3,5×2,0	5	4	5
<i>Ділянка 6</i>							
<i>S. albus</i>	18/39	1,1	0,8	10,0×1,5	3	4	4
<i>Ділянка 7</i>							
<i>S. albus</i>	3/11	1,0	0,4	0,9×1,0	1	4	5

маніття. Для цього доцільно залучити на-самперед ті культивари, які успішно культивуються в інших природно-кліматичних зонах України, але досі ще не випробувані в умовах Києва. Подальшу інтродукційну роботу з метою збагачення декоративного асортименту також доцільно проводити на рівні видових комплексів із залученням існуючих численних культиварів.

Нині в садових центрах та розсадниках Києва трапляються рослини таких малопоширених в Україні видів та культиварів: *S. ×doorenbosii* 'Magic Berry', *S. ×doorenbosii* 'Mother of Pearl', *S. ×doorenbosii* 'Amethyst', *S. ×chenaultii*, *S. ×chenaultii* 'Hancock'. У торговій мережі Російської Федерації, крім зазначених рослин, трапляються такі культивари: *S. ×doorenbosii* 'White Hedge', *S. ×doorenbosii* 'Hecona', *S. ×doorenbosii* 'Taiga', *S. ×doorenbosii* 'Greenpearl Fantasy', *S. ×chenaultii* 'Brain de Soleil', *S. albus* var. *laevigatus*. Розсадники Нідерландів, Німеччини та Польщі, крім перелічених вище, пропонують *S. orbiculatus* 'Foliis Variegatis', а також менш відомі, але надзвичайно декоративні культивари: *S. albus* 'White Pearl', *S. ×doorenbosii* 'White Hedge', *S. ×doorenbosii* 'Bright Fantasy', *S. ×doorenbosii* 'Charming Fantasy', *S. ×doorenbosii* 'Pink Pearl', *S. ×doorenbosii* 'Scarlet Pearl', *S. ×doorenbosii* 'Greenpearl Fantasy', *S. ×doorenbosii* 'Arvid', *S. orbiculatus* 'Red Pearl', *S. orbiculatus* 'Korona' та інші, які успішно використовують у ландшафтному дизайні цих країн.

Отже, у світовому асортименті видів і культиварів сніжноягідника є багато високодекоративних форм, які можуть виявитися перспективними для випробування та широкого використання у декоративних насадженнях в Україні [14–16].

На нашу думку, впровадження сніжноягідників в озеленення населених пунктів та застосування їх у ландшафтній архітектурі є найбільш перспективним напрямом їх використання. У скверах, парках та лісопарках рослини краще висаджувати групами, іноді — у вигляді рядових посадок.

Сніжноягідники краще використовувати у складних композиціях, що підсилять їхній декоративний ефект та вишуканість композицій. Ефектними є також формовані та неформовані живоплоти з рослин різних видів і форм *Symphoricarpos*.

Оскільки у ботанічних садах Києва випробовується лише близько половини видів *Symphoricarpos* та незначна кількість популярних у світі форм, перспективним є інтродукційне випробування нових для України представників родового комплексу з метою їх широкого впровадження у різні типи насаджень.

1. Вехов Н.К. Методы интродукции и акклиматизации древесных растений / Тр. Бот. ин-та им. В.Л. Комарова АН СССР. — 1957. — Сер. 6, вып. 5. — С. 32–44.

2. Дендрология: Методические указания и задания по лабораторным занятиям и учебным практикам / Укр. с.-х. акад.; Сост. А.А. Калиниченко. — К.: Изд-во УСХА, 1989. — 53 с.

3. Деревні рослини Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Колісніченко О.М., Бонюк З.Г., Гревцова Г.Т. та ін. — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — 84 с.

4. Дорошенко О.К., Каплуненко М.Ф., Кохно М.А. та ін. Дерева й кущі декоративних міських насаджень Західного і Правобережного Лісостепу / Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. — 1980. — Вип. 16. — С. 15–22.

5. Каталог деревьев и кустарников ботанических садов Украинской ССР / Н. А. Кохно и др. — К.: Наук думка, 1987. — 72 с.

6. Кохно Н.А., Курдюк А.М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений на Украине. — К.: Наук. думка, 1994. — 186 с.

7. Колесніченко О.В., Слюсар С.І., Якобчук О.М., Мамонова Р.Ю. Результати інтродукційного випробування сніжноягідника білого у Ботанічному саду Національного університету біоресурсів і природокористування України // Матеріали міжнарод. науч. конф. «Современные проблемы ландшафтной архитектуры и озеленения» (Ялта, 25–29 октября 2010 г.). — С. 44–45.

8. Мамонова Р.Ю. Досвід інтродукції та перспективи господарського використання сніжноягідників в Україні // Тези доп. учасників конференції науково-педагогічних працівників, наукових співробітників і аспірантів та 64-ої студент. науч. конф. — К.: НУБіП України, 2010. — С. 252–253.

9. Мамонова Р.Ю., Слюсар С.І. Шляхи та перспективи збагачення асортименту сніжноягідників для декоративних насаджень // Тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. «Освіта, наука та інновації у лісовому і садово-парковому господарстві України в контексті регіональних та глобальних викликів». — К.: НУБіП України, 2010. — С. 184–185.

10. Пятницкий С.С. Практикум по лесной селекции. — М.: Сельхоз. лит.-ра, журн. и плакаты, 1961. — 148 с.

11. Тахтаджян А.Л. Система магнолиевитов. — Л.: Наука, 1987. — 439 с.

12. Krüssmann G. Handbuch der Laubgehölze. — Berlin; Hamburg: Paul Parey, 1978. — Bd. 3. — S. 392–395.

13. Rehder A. Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America. — New York: Macmillan, 1949. — 996 p.

14. <http://www.brunsd.de>

15. <http://www.esveld.nl>

16. <http://www.zszp.pl>

Рекомендувала до друку Н.М. Трофименко

Р.Ю. Мамонова¹, Н.А. Алексейченко²,
Л.І. Пархоменко¹, С.І. Слюсар²

¹ Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

² Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины, Украина, г. Киев

ВИДЫ РОДА СНЕЖНОЯГОДНИК (SYMPHORICARPOS DUHAMEL) В БОТАНИЧЕСКИХ САДАХ КИЕВА

Приведены результаты интродукции представителей рода снежноягодник (*Symphoricarpos*

Duhamel) в дендрологических коллекциях трех ботанических садов Киева. Проведена оценка общего состояния растений по показателям их роста и устойчивости. Рекомендованы декоративные формы снежноягодников для пополнения ботанических коллекций и широкой культуры в Украине.

Ключевые слова: *Symphoricarpos*, таксономический состав, интродукция, зимостойкость, засухоустойчивость, плодоношение, декоративность.

Р.Ю. Мамонova¹, Н.О. Олексійченко²,
Л.І. Пархоменко¹, С.І. Слюсар²

¹ М.М. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

² National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

SPECIES OF GENUS OF SNOWBERRY (SYMPHORICARPOS DUHAMEL) IN THE BOTANICAL GARDENS OF KYIV

Results of the introduction of representatives of the genus snowberry (*Symphoricarpos* Duhamel) in dendrology collections of three botanical gardens in Kyiv are represented. There was conducted the estimation of the general condition of plants in terms of their growth and stability. Decorative forms of snowberrys are recommended for updating botanical collections and the general culture in Ukraine.

Key words: *Symphoricarpos*, taxonomical structure, introduction, winter-hardiness, drought-resistance, fruiting, decorative.